

Advies van de PvdA over de atoomenergie (1963)

Caption:

Source: Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam. NVV-J.G. van Wouwe (1945-1973). Stukken betreffende Europese en internationale organisaties. Stukken betr. het Comité Monnet. 1964-1970, 140.

Copyright: Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis / International Institute of Social History

URL: http://www.cvce.eu/obj/advies_van_de_pvda_over_de_atoomenergie_1963-nl-47dbc249-d3c7-458f-9b09-0efbf4faa562.html

Last updated: 07/04/2015

Strijd tegen de atoomanarchie

Advies van de PvdA-commissie inzake de problemen van vrede en ontwapening

Op grond van een in januari 1963 gevallen beslissing van het partijcongres heeft het Partijbestuur een Commissie ingesteld ter bestudering van vraagstukken inzake vrede en ontwapening. De Commissie wil thans enkele punten onder de aandacht brengen van het Partijbestuur.

Het eerste punt, waarvoor de Commissie de aandacht wil vragen van Partijbestuur en fractie, is de onvoldoende bewerktuiging van het Nederlandse overheidsapparaat tot een doelmatige en adequate behandeling van de vraagstukken inzake vrede en ontwapening. Hier ligt met name een taak van de departementen van Buitenlandse Zaken en van Defensie.

Zowel de zuiver militaire en politieke aspecten als de economische en sociale facetten van het ontwapeningsvraagstuk zullen veel groter aandacht dienen te krijgen. Dit zal echter in de praktijk alleen verwezenlijkbaar zijn, wanneer Regering en Parlement blijk geven van groter begrip voor de enorme betekenis van deze problematiek dan op het ogenblik nog het geval is. Bij de jongste behandeling van zijn begroting heeft de minister van Buitenlandse Zaken nu aangekondigd te willen overgaan tot de instelling van een adviescommissie inzake ontwapeningsvraagstukken.

Ofschoon hiermee niet alle vragen zijn opgelost, kan de instelling van een dergelijke commissie het begin zijn van een grotere belangstelling in het overheidsbeleid voor de onderhavige vraagstukken. Wil de commissie in de toekomst werkelijke betekenis krijgen, dan vragen haar taakstelling en positie in het bijzonder de aandacht. Met name moet het van betekenis worden geacht, dat de commissie niet een louter ambtelijke commissie zou blijven, maar een ware braintrust zou worden van Nederlands beste deskundigen op dit gebied, ambtelijk en niet ambtelijk. En uiteraard zal moeten vaststaan dat van haar diensten ook werkelijk gebruik zal worden gemaakt bij de bepaling van het Nederlandse beleid ten aanzien van deze problematiek.

Geen verdere uitzaaiing van atoomwapens over de wereld

In de huidige situatie acht de Commissie een verdere uitzaaiing van atoomwapens over de wereld het grootste gevaar voor vrede en veiligheid. Met name meent zij, dat een verdere uitbreiding van het aantal staten dat over eigen atoomwapens kan beschikken als een ramp voor de mensheid moet worden beschouwd. Hoe groter immers het aantal atoommogendheden, des te geringer de kansen op atoomontwapening en des te ernstiger het risico, dat te enigertijd in een conflict tot inzet van atoomwapens zal worden besloten, hetgeen op zijn beurt een nucleaire wereldoorlog ten gevolge zou kunnen hebben.

Het in augustus 1963 te Moskou gesloten verdrag tot beëindiging van de kernproeven onder water, in de dampkring en in de kosmische ruimte, waarbij zich met uitzondering van Frankrijk, communistisch China en Cuba alle staten van enige betekenis hebben aangesloten, dient te worden begroet als een eerste stap ter beteugeling van het hier gesignaleerde gevaar. Het is immers niet wel mogelijk een effectieve atoomstrijdmacht op te bouwen zonder toetsing der bruikbaarheid van de vervaardigde wapenen door het ondernemen van proefnemingen. De betekenis van het Verdrag van Moskou wordt echter beperkt door het feit, dat niet alle potentiële atoommogendheden bereid bleken het te ondertekenen.

Zolang de mogelijkheid bestaat, dat China en Frankrijk proefexplosies zullen ondernemen, blijft het gevaar bestaan, dat één of meer ondertekenaars van het verdrag gebruik zullen maken van de juist met het oog hierop in artikel IV van het verdrag opgenomen ontsnappingsclausule. Ook dient te worden bedacht, dat de weigering van de Sowjet-Unie om internationale inspectie in het eigen land toe te laten, ertoe heeft geleid, dat de ondergrondse proeven niet onder de bepalingen van het kernstopverdrag vallen.

Maar zelfs wanneer het kernstopverdrag universele aanvaarding zou vinden en ook tot ondergrondse proeven zou worden uitgebreid, is daarmee het gevaar van een verdere uitbreiding van het aantal atoommogendheden nog maar ten dele ondervangen. In het bijzonder dient te worden bedacht, dat de

mogelijkheid zou blijven bestaan dat bepaalde landen met behulp van wapenleveranties of van technische inlichtingen van één der atoommogendheden, dan wel door het verkrijgen van faciliteiten voor het ondernemen van proefexplosies van een ander land, erin zouden kunnen slagen een atomaire strijdmacht op te bouwen. Het zou daarom uitermate gewenst zijn, wanneer op korte termijn uitvoering zou kunnen worden gegeven aan de op 5 december 1961 in de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties aangenomen resolutie no. 1665-XVI. In deze resolutie wordt voorgesteld het afsluiten van een verdrag, dat de atoommogendheden zou verplichten de beschikkingsmacht over kernwapens niet af te staan aan enig land, dat deze niet bezit, en bovendien geen inlichtingen aan deze landen te verstrekken, die nodig zijn voor de productie van deze wapens.

Anderzijds zouden landen, die geen kernwapens bezitten, zich moeten verbinden, deze wapens niet te produceren of op enigerlei andere wijze te proberen de beschikkingsmacht daarover te verwerven. Het verdrag zou bovendien moeten voorzien in een systeem van controle en inspectie.

In de afgelopen weken is tijdens de ontwapeningsbesprekingen in Genève opnieuw gebleken, dat zowel de Sowjet-Unie als de Verenigde Staten grote belangstelling tonen voor dit denkbeeld en akkoord gaan met de uitgangspunten van de VN-resolutie. Met name de regeling van het toezicht op de naleving van de verdragsverplichtingen is echter een verre van eenvoudige zaak, en dit te meer omdat de effectiviteit van het verdrag alleen kan zijn verzekerd wanneer het een nagenoeg universele gelding krijgt.

Mede gezien de onzekerheid over het welslagen van de Geneefse onderhandelingen op dit punt verdient het daarom aanbeveling, dat met kracht wordt gewerkt aan de verwezenlijking van maatregelen, die althans een partiële bijdrage kunnen leveren tot het voorkomen van de verdere uitzaaiing van atoomwapens. De in de afgelopen herfst tussen Moskou en Washington gemaakte afspraak om geen atoomwapens in satellieten om de aarde te brengen kan in dit verband als voorbeeld worden genoemd. T.a.v. gebieden, waar nog geen atoomwapens hun intrede hebben gedaan, zoals het Midden-Oosten, Afrika en Latijns-Amerika, moet worden gestreefd naar het afsluiten van verdragen, die kunnen verzekeren dat zij ook atoomvrij blijven. Tal van landen in deze gebieden hebben reeds van hun instemming met deze gedachte getuigd. Willen dergelijke verdragen echter werkelijke betekenis hebben, dan zal tenminste aan drie voorwaarden moeten worden voldaan:

- a. alle staten in het betrokken gebied dienen zich aan te sluiten;
- b. de betrokken landen moeten bereid zijn een internationaal inspectiestelsel te aanvaarden;
- c. de bestaande atoommogendheden dienen de atoomvrije zone volledig te eerbiedigen.

Het atoomvraagstuk in de NAVO

In Europa, waar reeds atoomwapens hun intrede hebben gedaan, is het onze primaire taak weerstand te bieden tegen het onder invloed van het toegenomen nationalisme aangewakkerde verlangen om zelf de beschikking te krijgen over atoomwapens. In dit verband is het verheugend te constateren, dat een op 8 september 1963 gehouden conferentie van socialistische partijen uit de N.A.T.O.-landen zich eensgezind heeft uitgesproken tegen het oprichten of voortbestaan van nationale atoommachten in de N.A.T.O. naast de Amerikaanse. Deze uitspraak blijkt geen dode letter te zijn geweest. Zo heeft in Engeland de Labour Party er geen twijfel aan laten bestaan, dat een socialistische verkiezingsoverwinning het einde zou betekenen van de pogingen om de fictie van een zelfstandige nationale atoommacht te handhaven.

Sommigen vrezen, dat het verlangen van West-Duitsland naar een met Engeland en Frankrijk te vergelijken status dit land ertoe zou kunnen brengen ook te gaan streven naar de opbouw van een nationale atoommacht. Men dient echter te bedenken, dat het voor de Bondsrepubliek nagenoeg onmogelijk is een atoommacht op te bouwen zonder de medewerking van haar bondgenoten. Zo een dergelijk streven zich mocht gaan manifesteren, zal daaraan resoluut weerstand moeten worden geboden door de overige N.A.T.O.-partners, die zullen moeten blijven eisen, dat West-Duitsland het Verdrag van Parijs van 1954, dat haar de productie van atoomwapens verbiedt, blijft nakomen, en evenzeer zullen moeten blijven weigeren aan West-Duitland kernwapens ten behoeve van een nationale atoommacht te leveren.

Sinds enige tijd vindt ook de gedachte van een Europese atoommacht invloedrijke pleitbezorgers. Bij de Gaullisten speelt daarbij het wantrouwen jegens de Verenigde Staten een belangrijke rol. Zij verliezen daarbij uit het oog, dat nu juist de oprichting van een Europese atoommacht een Amerikaanse regering ertoe zou kunnen brengen om zich van haar t.a.v. Europa aangelegene militaire verplichtingen los te maken. Bij anderen geeft de overweging de doorslag, dat een werkelijk gelijkwaardige samenwerking tussen een zich verenigend Europa en de Verenigde Staten de opbouw van een Europese atoommacht noodzakelijk maakt. De Commissie keert zich tegen deze opvatting. De idee van Europa's eenheid zou op ontoelaatbare wijze worden vertroebeld, wanneer de beschikking over een eigen kernmacht tot een centraal element daarvan zou worden gemaakt.

Ook is het gevaar allerminst denkbeeldig, dat een dergelijk beleid nieuw voedsel zou geven aan de gedachte van Europa als derde macht, en mede daardoor tweedracht in de westelijke wereld in de hand zou werken. Wanneer bovendien, militair gesproken, de Amerikaanse kernmacht toereikend is voor de veiligheid van de westelijke wereld, dan is er geen enkele noodzaak om daarnaast een Europese atoommacht op te bouwen of nationale atoommachten in stand te houden. Wel zou een dergelijk beleid nagenoeg onvermijdelijk een blijvende ernstige verwaarlozing van de conventionele verdediging ten gevolge hebben.

Evenmin bestaat er behoefte aan de oprichting van enigerlei gemeenschappelijke atoomstrijdmacht, welke de deelnemende landen wellicht wel de schijn, maar niet de werkelijkheid van nucleaire zeggenschap verzekert.

Het politieke probleem, dat in de N.A.T.O. om oplossing vraagt, is de verzekering van een zodanige zeggenschap van de Europese landen t.a.v. de Amerikaanse nucleaire planning en strategie, dat zij een redelijke mate van zekerheid hebben dat de Amerikaanse nucleaire afschrikkingsmacht als afschrikkingsmacht voor het gehele N.A.T.O.-gebied zal blijven fungeren. Een dergelijke invloed zullen de Europese bondgenoten van de Verenigde Staten zich niet kunnen verwerven door de opbouw van nucleaire strijdmachten, waaraan de N.A.T.O. geen enkele behoefte heeft en die bovendien onbetekenend zijn in verhouding tot de Amerikaanse.

Reëler is de verwachting, dat zij zich deze invloed kunnen verzekeren, wanneer zij zich in het bondgenootschap een groter gewicht verschaffen door eindelijk de in N.A.T.O.-verband aangelegene verplichtingen op conventioneel gebied na te komen. Een dergelijk beleid zou bovendien de mogelijkheid openen een einde te maken aan de excessieve afhankelijkheid van nucleaire afweermiddelen, die de N.A.T.O.-verdediging thans kenmerkt.

Maatregelen ter vergroting van de veiligheid in Europa

De Commissie wenst tenslotte een aantal opmerkingen te maken over de Europese veiligheidssituatie. Zij meent, dat de zaak van de vrede zeer zou zijn gebaat wanneer het mogelijk zou zijn de bestaande nucleaire machtsverhoudingen in Europa, te stabiliseren. Met name verdient zorgvuldige overweging de gedachte om te komen tot vorming van een zone aan weerszijden van het IJzeren Gordijn (b.v. West-Duitsland, Oost-Duitsland, en enkele Oosteuropese staten omvattende), waarin geen nieuwe nucleaire wapens mogen worden geïntroduceerd, terwijl de in dit gebied liggende landen zich zouden moeten verbinden niet zelf atoomwapens te vervaardigen.

Voorwaarde voor het welslagen van een dergelijk plan is uiteraard, dat een niet aan een veto van één der belanghebbende landen onderworpen internationaal inspectiesysteem tot stand komt, dat wederzijds een redelijke mate van zekerheid geeft inzake de nakoming van de aangelegene verplichtingen. Zo nodig zou men als overgangsfase eerst tot de vorming kunnen overgaan van een proefzone in een beperkter gebied, waarin met het stelsel van inspectie ervaring kan worden opgedaan. Bij de onderhandelingen over de vorming van een dergelijke zone zullen de landen van het Warschau-Pact moeten beseffen, dat zij van de Duitse Bondsrepubliek niet een definitief berusten in de deling van Duitsland als prijs kunnen vragen.

Het moet waarschijnlijk worden geacht, dat de vorming van een zone met 'bevroren' nucleaire bewapening moeilijk te verwezenlijken zal zijn, wanneer tegelijkertijd de politieke spanningen in Europa geen tekenen

van vermindering vertonen. De Sowjet-Unie heeft in dit verband herhaaldelijk het afsluiten van een niet-aanvals-verdrag tussen de Europese staten bepleit. Van westelijke zijde is daarentegen opgemerkt, dat een dergelijke overeenkomst in wezen niet meer zou inhouden dan een bevestiging van verplichtingen, welke reeds in het U.N.O.-Handvest zijn vervat. Een dergelijke overeenkomst zou echter een veel grotere betekenis hebben wanneer ze mede dienstbaar zou kunnen worden gemaakt aan een verbetering van de nog steeds gevaarlijke situatie in en rond Berlijn.

Het denkbeeld verdient ernstige bestudering of het niet mogelijk zou zijn te komen tot de afsluiting van een non-agressieverdrag tussen de landen van de N.A.T.O. als collectiviteit enerzijds, de gezamenlijke landen van het Warschau-Pact anderzijds, waarin uitdrukkelijk wordt vastgelegd, dat pogingen tot aantasting van de vrijheid van West-Berlijn of tot het afsnijden van de toegangswegen tot deze stad als daden van agressie moeten worden beschouwd.

Een verdere stap in de richting van ontspanning zou zijn de totstandkoming van een overeenkomst tussen de landen van de N.A.T.O. en die van het Warschau-Pact ter voorkoming van verrassingsaanvallen met conventionele strijdkrachten in Europa. In het kader van een dergelijke overeenkomst zouden de landen van het Warschau-Pact het recht dienen te krijgen om waarnemers te plaatsen op vliegvelden en in havens op het Europese vasteland, terwijl de N.A.T.O.-landen soortgelijke rechten zouden moeten hebben op vliegvelden en spoorwegknooppunten langs de grenzen van de Sowjet-Unie met de overige Oosteuropese staten.

Een niet-aanvalsverdrag in de hierboven aangegeven zin en een verdrag ter voorkoming van verrassingsaanvallen tussen de landen van het Warschau-Pact en van de N.A.T.O., benevens een overeenkomst ter bevestiging van de bestaande nucleaire bewapening in Midden-Europa, kunnen tezamen een trits van maatregelen vormen, die enerzijds een grote bijdrage leveren tot het verzekeren van vrede en veiligheid, anderzijds een stevige grondslag kunnen leggen voor succesvolle besprekingen over ontwapening in ons werelddeel. Dat alleen een systeem van doeltreffende internationale controle op de naleving van de aangegane verplichtingen kan verzekeren, dat de met ontwapening beoogde ontspanning ook werkelijk een feit wordt, behoeft nauwelijks te worden betoogd. Daarnaast dient uitgangspunt bij de benadering van dit probleem te zijn een belangrijk beginsel, waarover tussen de Verenigde Staten en de Sowjet-Unie reeds overeenstemming werd bereikt, namelijk, dat gedurende het gehele verloop van een ontwapeningsproces de veiligheid van geen der betrokken partijen eenzijdig mag worden verzwakt (McCloy—Zorin overeenkomst).

Het Rapacki-plan

Van de zijde van de landen van het Warschau-Pact, en met name door Polen, is vele malen gepleit voor de verwezenlijking van een plan, dat in zijn eindfase beoogt de vorming van een zone zonder atoombewapening en met een beperkte conventionele bewapening, die aan oostelijke zijde Oost-Duitsland, Polen en Tsjechoslowakije, en aan westelijke zijde West-Duitsland zou omvatten (het zgn. Rapacki-plan). Het beginsel van de vorming van een dergelijke zone dient met sympathie te worden begroet. Het is echter onmogelijk de ogen te sluiten voor de consequenties, welke het Rapacki-plan, althans in de huidige militaire en politieke situatie, voor de verdediging van het Westen zou hebben. Wanneer de Amerikaanse atoombewapening West-Duitsland moeten verlaten, dan kunnen zij niet op Frans gebied worden opgeslagen. Frankrijk weigert daaraan haar toestemming te hechten. Opslag in het kleine en overbevolkte Benelux-gebied is onmogelijk.

De vorming van een geheel West-Duitsland omvattende atoombvrije zone betekent dus in feite, dat de nucleaire wapens van de N.A.T.O. van het Europese vasteland moeten worden teruggetrokken. En wanneer dit zou gebeuren, lijkt het wel zeer twijfelachtig, dat de Amerikaanse divisies in Europa zouden worden gehandhaafd. Uitvoering van het Rapacki-plan in zijn huidige vorm zou dus een aanzienlijke verschuiving van het machtsverwicht ten gunste van de landen van het Pact van Warschau ten gevolge kunnen hebben.

Anderzijds zou een geringere geografische omvang van de voorgestelde zone vermoedelijk vele militaire bezwaren aan westelijke zijde aanzienlijk kunnen doen verminderen. In elk geval is het zaak, dat de westelijke mogendheden niet volstaan met het Rapacki-plan te verwerpen, maar met constructieve tegenvoorstellen antwoorden. Uit de aldus ontstaande dialoog tussen Oost en West kunnen dan wellicht de

elementen worden afgeleid van een ontwapeningsplan voor ons continent, dat de instemming van beide militaire blokken kan verwerven.

De Commissie wenst er tenslotte nog op te wijzen, dat in deze brief uiteraard slechts enkele aspecten van het zo omvangrijke probleem van vrede en ontwapening konden worden behandeld. Zij hoopt zich op een later tijdstip nog over een aantal - andere facetten van het ontwapeningsvraagstuk, die thans op de Geneefse conferentie onderwerp van bespreking uitmaken, uit te spreken.

DE COMMISSIE INZAKE VRAAGSTUKKEN VAN VREDE EN ONTWAPENING

G. J. N. M. Ruygers, voorzitter, M. van der Stoep, secretaris.